

Rocznik
WIELKOPOLSKIEGO
TOWARZYSTWA
GENEALOGICZNEGO
„GNIAZDO”

2019
ROK XIII

Komitet Redakcyjny
Barbara Cywińska, Dobrosława Gucia,
Joanna Lubierska, Olga Tylińska, Jakub Wojtczak

Projekt okładki
Maciej Głowiak

Na okładce wykorzystano zdjęcia z serwisu pixabay.com i zostały udostępnione na licencji Pixabay przez użytkowników congerdesign, jarmoluk

ISBN 978-83-943041-9-5

Copyright © WTG Gniazdo, 2019

Adres

Wielkopolskie Towarzystwo Genealogiczne „Gniazdo”
Mnichowo 64b
62-200 Gniezno

Kontakt z Redakcją

redakcja-wtg@googlegroups.com
www.wtg-gniazdo.org

www.wtg-gniazdo.org

Maciej Głowiak, Jerzy Osypiuk

Podstolice w gminie Nekla. Rys historyczny

Co łączy niewielką wielkopolską wieś z ostatnimi królami z dynastii Jagiellonów, z XVI-wiecznym arcybiskupem Lwowa, z wojną trzydziestoletnią i adiutantem króla Stanisława Augusta Poniatowskiego? Kto przeinaczał informacje o wsi i czy robił to celowo? Czy w okolicy wsi grasował sam diabeł? Wreszcie, kto zmyślił bajecznie bogatego hrabiego o ekscentrycznym imieniu, a pominął bohaterskiego powstańca listopadowego? No i co o tym wszystkim myślał cesarz niemiecki? Jeśli choć odrobinę Was zainteresowaliśmy, przeczytajcie...

Podstolice, bo o nich mowa, leżą w gminie Nekla w powiecie wrzesińskim. Są oddalone od Nekli o jakieś 5 km w kierunku wschodnim. Niewielka wieś należąca do parafii w pobliskim Opatówku „wciśnięta” jest pomiędzy autostradę A2 oraz dwupasmową drogę krajową nr 92, które zbiegają się kilka kilometrów dalej, w pobliskiej Wrześni. Jest tu też położona nieco na uboczu stacja kolejowa i sklep spożywczy. Kilka lat temu, w czasie spisu powszechnego w 2011 roku, wieś zamieszkiwało ok. 360 osób i z dużym prawdopodobieństwem ta liczba nie zmieniła się w sposób znaczący. Oprócz uroczej okolicy jedynym znanym zabytkiem jest odrestaurowany neoklasycystyczny dwór wraz z parkiem i stawem. W dworze znajduje się obecnie hotel i restauracja, które wynajmowane są przeważnie na wesela, a od czasu do czasu goszczą również artystów i ludzi kultury. Poza tym publicznie dostępnych informacji o historii wsi jest niewiele, a te które można znaleźć, powtarzają niepełne i częściowo błędne dane z XIX-wiecznych opracowań.

Podstolice. Pothsztolycze, Postolicze, Tischdorf, wieś na zachód od Wrześni, pod Opatówkiem, istniała już przed 1400 r.; należała w r. 1578 do Piotra Potulickiego, wojewody kaliskiego, r. 1618 do Maruszki Czyżewskiej, ok. r 1793 do Ludwiki Lipskiej, a następnie do Suchorzewskich, Brudzewskich i w końcu do Kierskich¹.

Tyle podaje w swoim opracowaniu pt. *Powiat pyzdrski w XIV stuleciu* Edmund Callier, powstaniec styczniowy, a później historyk, wydawca i autor prac o tematyce geograficzno-historycznej. To samo powtarza zresztą Callier w *Słowniku geograficznym królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich*, za nim zaś informacje te cytują wszystkie inne opracowania, które wzmiankują Podstolice. Niestety, jest to obraz nie tyle niepełny, ile częściowo błędny... A powodem jest zapewne występowanie na terenie Wielkopolski dwóch wsi o tej samej nazwie. Oprócz tej, interesującej nas, zlokalizowanej w powiecie wrzesińskim, jest i druga, która znajduje się

¹ E. Callier, *Powiat Pyzdrski w XVI stuleciu, szkic geograficzno-historyczny*, Poznań 1888, s. 198.

Ryc. 1. Andrzej Zebrzydowski – drzeworyt Jana Styfięgo wg rys. Jana Matejki z 1876 roku. Źródło: Wikipedia: https://pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_Zebrzydowski (dostęp: 13.03.2019)

w okolicach Chodzieży i Budzynia. Jak pisał Cal-
lier, Podstolice w XVI wieku należały do Piotra Po-
tulickiego, wojewody kaliskiego. Miał rację, tyle że
chodziło mu raczej o wieś w powiecie chodzieskim
(a przed rozbiarami w pow. kcyńskim). W Tekach
Dworzaczka², bo na nich w głównej mierze oparte
będą nasze dalsze rozważania, czytamy, że już w
1486 roku Stanisław Potulicki zapisuje Chodzież
wraz z pobliskimi wsiami (w tym i Podstolicami)
bratu Wojciechowi, a po jego śmierci majątek dzie-
dziczą w połowie synowie Piotr i Mikołaj Potuliccy.
W 1515 roku przy sprzedaży majątku wymieniane
są natomiast wszystkie wsie, w tym i „Podstolicze
(...) w powiecie kcyńskim”. Zagadka wydaje się wy-
jaśniona. Kto jednak gospodarował we właściwych
– przynajmniej z punktu widzenia tego artykułu –
Podstolicach? W Tekach Dworzaczka znajdujemy
informacje dopiero od drugiej połowy XV wieku,
kiedy to Podstolice w dawnym powiecie pyzdrskim
należały do braci Mikołaja i Tomasza Rogowskich.
Był rok 1462 i – co ciekawe – Rogowscy określani
są jako „bracia rodzeni niedzielni”. Oznaczało to
tyle, że po śmierci ojca posiadali wspólne prawo

² Teki Dworzaczka, <http://teki.bkpan.poznan.pl/>
(dostęp: 13.03.2019).

własności do majątku. Niedział, bo tak określano
archaiczną formę własności zbiorowej, zaniknął
wkrótce później na rzecz własności indywidualnej³,
ale funkcjonował jeszcze w XV wieku, a w niektó-
rych regionach kraju nawet dłużej. W 1464 roku
Podstolice kupuje od Rogowskich Jan Czechow-
ski za 70 grzywien. Według szybkich obliczeń
1 grzywna warta była 48 groszy, co odpowiadało
cenie 1 konia lub 4 krów⁴. Pięć lat później Jan daje
Podstolice wraz ze Słomowem w pow. gnieźnień-
skim bratu Augustynowi, choć nie jest jasne, czy
czyni to na stałe. W 1479 roku Podstolice należą
już do Wincentego Słomowskiego spokrewnione-
go zarówno z Rogowskimi, jak i Czechowskimi.
Słomowski był mężem Anny Starczanowskiej oraz
zięciem Małgorzaty i Tomasza Starczanowskich.
Tomasz zaś, choć wymieniany tu pod innym nazwi-
skiem, był wspomniany wcześniej bratem Miko-
łaja Rogowskiego i wspólnym z nim „niedzielnym”
dziedzicem Podstolic. Z drugiej strony, Wincenty
Słomowski opiekuje się nieco później swoim ma-
łoletnim bratem, Tomaszem Czechowskim, synem
Jana Czechowskiego i Katarzyny ze Swinarskich.
Trudno prześledzić dokładne powiązania rodzinne
między Słomowskimi i Czechowskimi, jednakże
wydaje się, że Podstolice przechodziły cały czas
w ręce bliższej lub dalszej rodziny.

W kolejnych latach Słomowski wyprzedaje po-
jedyncze łany osiadłe we wsi Dobrogostowi i An-
drzejowi Czasóltowskiemu oraz Wincentemu Rosz-
kowskiemu, a w 1537 roku sprzedaje wieś swoje-
mu synowi, Januszowi, za 700 grzywien. Ten, po
20 latach, pozbywa się jej za 860 złotych. Wieś
nabywa wtedy Jakub Sobiesierski. W tym samym
roku Janusz i Stanisław Słomowscy sprzedają jed-
nak swoje dobra dziedziczne w Podstolicach An-
drzejowi Zebrzydowskiemu, biskupowi krakow-
skiemu, a wcześniej biskupowi kamienieckiemu,
chełmskiemu i kujawskiemu. Zebrzydowski był
również sekretarzem Zygmunta Starego i kape-
lanem królowej Bony. Kasper Niesiecki tak o nim
pisał:

Jędrzej biskup Krakowski, drugi syn Wojciecha
z Krzyckiej, pod Erazmem Rotterodamem in Hu-
manioribus wziął wielki peler, filozofii potem i teo-
logii po różnych akademiach cudzoziemskich słu-
chał, dla tej umiejętności, gdy powrócił do Polski,
jako i dla bystrości dowcipu, dla gładkości wymo-

³ Niedział, Wikipedia, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Niedział> (dostęp: 13.03.2019).

⁴ Forum Historycy.org, <http://www.historycy.org/index.php?showtopic=3392> (dostęp: 13.03.2019).

wy, przypadł był do serca Zygmuntowi I Królowi Polskiemu, który naprzód mu poddał infulę Kamieniecką, z tej go przeniósł na Chełmską 1544. z Chełmskiej na Kujawską 1546. z Kujawskiej zaś na Krakowską syn jego Zygmunt August w r. 1551. na której dziesięć lat prezydując poszedł po koronę prac swoich za kościołem katolickim podjętych w r. 1560. wieku swego 64. Bodajby był miał podobnych sobie więcej infulatów Polskich, nigdyby była ojczyzna takich koło wiary dyssensji i zawodów nie znała⁵.

Trudno wyrokować, czy wcześniejsza sprzedaż Podstolic Sobiesierskim nie doszła do skutku, czy też odstąpiono od umowy. Jeśli tak, to być może był w tym ukryty cel. Stanisław Słomowski był w tym czasie księdzem i kanonikiem gnieźnieńskim i – jak się wydaje – protegowanym biskupa Zebrzydowskiego. Trzy lata później, w 1560 roku, Słomowski sam zostaje biskupem pomocniczym krakowskim ze stolicą tytularną w Laodycei we Frygii (obecna Turcja), natomiast w 1565 roku zostaje mianowany przez króla Zygmunta Augusta arcybiskupem lwowskim⁶, który to akt niebawem zatwierdza sam papież Pius IV.

Wjeżdżał na stolice nowy arcybiskup Stanisław Słomowski, całe miasto z cechami i korporacjami wyszło naprzeciwko niego za bramy i wprowadzało go do katedry. Kazanie miał kanonik Piotr Skarga. Po nabożeństwie złożyła mu rada w pomieszkaniu swe uszanowanie i ofiarowała w darze puhar srebrny wylicany wartości 54 złotych⁷. Arcybiskup Słomowski zapamiętany został jako dobry gospodarz archidiecezji, a jak pisał o nim później K. Niesiecki „był i w nauce i w cnotach znakomity, w prawie biegły, w konwersacyi poważany⁸”.

W 1560 roku, po śmierci biskupa Zebrzydowskiego, Podstolice dziedziczą jego bracia Kasper i Mikołaj oraz ich bratanek Andrzej, syn Bartłomieja. Kasper jest wtedy kasztelanem nakielskim, a niebawem zostaje kasztelanem rogozińskim i nieco później kaliskim. Od 1572 roku jest również wojewodą kaliskim. Umiera w 1584 roku,

⁵ K. Niesiecki, *Herbarz Polski, Lipsk 1839–1845*, oprac. M.J. Minakowskiego w Wielkiej Genealogii Minakowskiego, <http://wielcy.pl/niesiecki/z/zebrzydowski/7198.php> (dostęp: 13.03.2019).

⁶ Wikipedia, Stanisław Słomowski, https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanisław_Słomowski (dostęp: 13.03.2019).

⁷ S. Zubrzycki, *Kronika Miasta Lwowa*, Lwów 1844, s. 189, zachowano pisownię oryginalną.

⁸ K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 8, Lipsk 1841.

a dobra w Podstolicach przechodzą w ręce jego synów: Andrzeja, Jana i Piotra. W 1589 roku Piotr Zebrzydowski sprzedaje Podstolice Bartłomiejowi Czyżewskiemu za 8 tys. złotych. Po śmierci Bartłomieja Czyżewskiego rozpoczyna się konflikt własnościowy pomiędzy potomkami Bartłomieja a rodziną wdowy po nim, Małgorzaty z Młodziejowskich. Małgorzata wydzierżawia w 1609 roku majątek Janowi Budziejowskiemu. Jednocześnie do Podstolic prawa roszczą sobie prawowici właściciele Jan Czyżewski i jego bratanek Antoni. Antoni procesuje się w 1627 roku z Marcinem i Lasotą Młodziejewskimi o to, że ci

nie mając praw żadnych do dóbr Podstolic w powiecie pyzdrowskim., dziedzicznych Janowi Czyżewskiemu, gdy ów Jan Czyżewski ruszył na wyprawę przeciw wojsku gen. Mansfelda do powiatu kościańskiego wtargającemu za uniwersałem wojewody łęczyckiego, tam zginął, oni w piątek przed św. Wawrzyńcem na Podstolice zbrojno najechali, w porozumieniu z Łukaszem Wolskim, dozorcą gospodarczym Podstolic. Ruchomości z dworu pograbili, a inwentarze przegrali do Soleczna majątku matki swej, w tydzień potem za napomnieniem, wybrawszy co lepsze, resztę wychudzoną do Podstolic Małgorzata Kamieniewska wdowa po Chryzostomie Młodziejewskim, matka ich, w nieobecności synów odegnąć kazała⁹.

We wspomnianym roku 1627 trwająca wcześniej w Europie wojna trzydziestoletnia przeniosła się na ziemie polskie. Wojska Habsburgów zaatakowały stacjonujące na Śląsku wojska duńskie, które wcześniej dowodzone były przez hrabiego Ernsta von Mansfelda). Duńczycy, przebijając się na północ, wtargnęli do Wielkopolski i to w potyczkach z nimi zginął właściciel Podstolic¹⁰.

Zawirowania rodzinne i konflikt pomiędzy Czyżewskimi i Młodziejewskimi nie służył z pewnością rozwojowi wsi, która złupiona przez tych ostatnich nie zaznała spokoju za Samuela Czyżewskiego, straszego zawiadki i awanturnika. Przez sąsiadów został zapamiętany zapewne jako wcielony diabeł, który szalał w okolicy, czyniąc spustoszenie – pod 1639 rokiem czytamy m.in. o zbrodni, jakiej dokonał na Andrzeju Chełkowskim, dzierżawcy Chocicz. Gdy Chełkowski udał się za potrzebą i przykucnął w pobliskim rowie,

⁹ Opracowane na podstawie Tek Dworzaczka, akta Grodzkie i ziemskie, Pyzdry, cz. 1, poz. 2751.

¹⁰ Bitwa pod Granowem, Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Bitwa_pod_Granowem (dostęp: 9.05.2019).

aby – jak zapisano w aktach po łacinie – przyspieszyć pracę natury, Czyżewski „z zasadzki wyskoczył i szablą z tyłu rąbnął w głowę, gdy upadł jeszcze kręką ranę zadał w głowę”. Samuel wraz z rodziną skazany zostaje za ten czyn i inne przestępstwa na banicję, która to banicja względem rodziny zostaje uchylona dopiero po jego śmierci. Podstolice przechodzą tymczasem w ręce Mariany Spławskiej, wdowy po Samuelu Czyżewskim, a następnie dostają się pod zarząd Baltazara ze Szczodrzykowa Gądkowskiego i jego syna Stanisława. Nie jest jasne, w jaki sposób wieś przechodzi w ręce Jana Branckiego, biskupa pomocniczego poznańskiego, ten jednak nie cieszy się długo nowym nabytkiem, gdyż w 1655 roku w czasie potopu szwedzkiego zostaje rozstrzelany przez Szwedów po sprzeciwie odprawienia luteranckiego nabożeństwa w poznańskiej katedrze¹¹. Po biskupie jego dobra dziedziczy brat Jakub, a dalej – w 1672 roku – syn Jakuba, Jan, który wydzierżawia wieś za 4 tys. złotych Janowi Skrzypińskiemu. W 1679 roku Podstolice zostają sprzedane Aleksandrowi Tomickiemu i do 1692 roku pozostają w jego rodzinie. Jan Tomicki, bratanek Aleksandra, sprzedaje wtedy dobra Mikołajowi ze Skrzypna Twardowskiemu, które kolejno przechodzą przez ręce Rafała Karśnickiego (w 1698) i Marcina Woźnickiego (w 1700), a następnie wdowy po tym ostatnim, Barbary Dambrowskiej (1710). Dambrowska w imieniu swoim i swoich dzieci wydzierżawia w 1717 roku dobra Maciejowi Chyczewskiemu, a następnie jego córce Annie i jej mężowi Kazimierzowi Dramińskiemu. Po Barbarze Dambrowskiej wieś dziedziczy syn Marcina Woźnickiego, ksiądz Jakub Stanisław Woźnicki, który w 1746 roku sprzedaje dobra Tadeuszowi Ruszkowskiemu, podstolem brzesko-kujawskiemu i sędziemu grodzkiemu poznańskiemu. Po jego śmierci matka Tadeusza, Marianna Woźnicka oraz jej siostra sprzedają w 1760 roku wieś z pozostałymi dobrami w Chwałczycach, Gąsiorowie, Laskach i Zasutowie Aleksemu z Drewnowa Lipskiemu, synowi miecznika nurskiego Wojciecha z Drewnowa Lipskiego. Aleksy jest w tym czasie kapitanem wojsk koronnych, ale szybko awansuje i w 1762 roku jest już pułkownikiem wojsk koronnych, a 10 lat później generałem-adiutantem króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Lipscy posiadali majątek na pewno do końca XVIII wieku – po śmierci generała w roku 1781 roku gospodarowała w nim jego żona

¹¹ F. Kucharczyk, *Przeor na armatach*, „Gość Niedzielny” 2005, nr 32, <https://www.gosc.pl/doc/766186>. *Przeor-na-armatach/2* (dostęp: 14.03.2019).

Ludwika ze Słuckich. Nie do końca wiadomo, co działo się z Podstolicami przez kolejne półwiecze, ale około połowy XIX wieku wieś należała już na pewno do rodziny Suchorzewskich, a następnie do Aleksandra Brause-Brudzewskiego, powstańca listopadowego, który ze szwadronem poznańskiej jazdy generała Dembińskiego brał udział w walkach na Liwie i został odznaczony srebrnym krzyżem wojskowym. Spiskował również w 1846 roku oraz brał udział w powstaniu 1848 roku. Za działalność konspiracyjną był sądzony w słynnym procesie moabickim i jako jeden z nielicznych Polaków został uniewinniony dzięki zręcznej obronie. Aleksander Brudzewski, co ciekawe, uczestniczył również w pierwszych znanych zawodach konnych na ziemiach polskich¹². W 1845 roku, o czym dowiadujemy się z ksiąg gruntowych obszaru dworskiego w Podstolicach¹³, Brudzewski sprzedał majątek wraz z folwarkami Chwałczyce, Gąsiorowo, Zasutowo i Laski rodzinie Kierskich. Od tej pory majątkiem gospodaruje Telesfor Kierski oraz jego żona Stanisława Filomena z domu Koszutska. Telesfor zapamiętany został jako patriota i romantyk. W sierpniu 1830 roku wraz z towarzyszami – S. Zakrzewskim i W. Kownackim¹⁴ – wszedł na Śnieżkę i pozostawił po sobie w księdze pamiątkowej następujący czterowers:

Szczycie, któryś pokonał pioruny i burze,
ty zdajesz się uragać z ludzkiej ułomności;
Lecz i ciebie czas zniszczy, ulegniesz naturze,
dla nas śmierć będzie początkiem nieśmiertelności¹⁵.

Niebawem swoje romantyczne ideały młodości związane z walką o niepodległość mógł wcielić w czyn jako oficer pułku strzelców konnych w powstaniu listopadowym. Być może nawet Telesfor Kierski, również odznaczony za udział w powstaniu listopadowym, tyle że złotym krzyżem *Virtuti Militari*¹⁶, znał wcześniejszego właściciela Podsto-

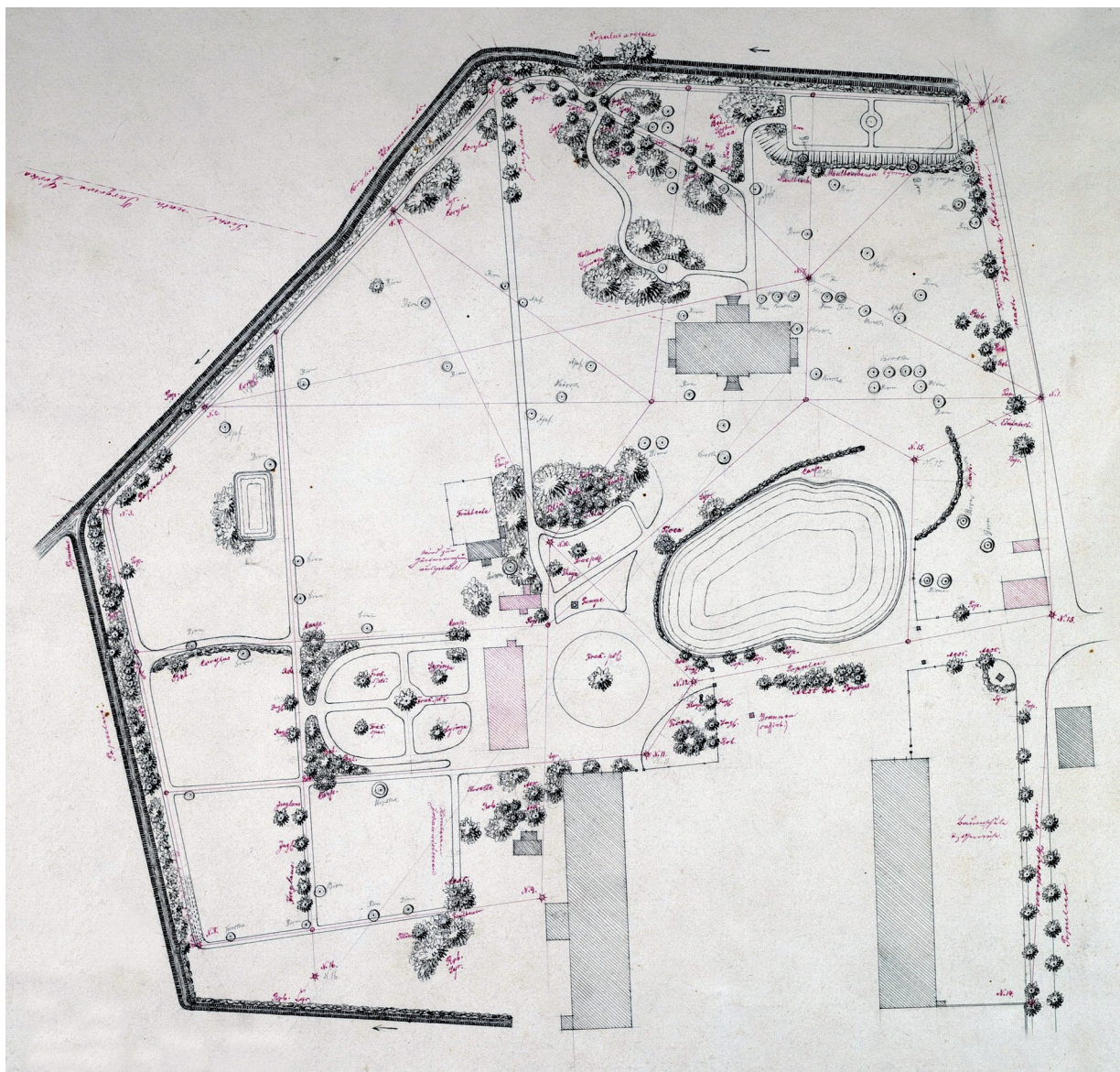
¹² L. Nowacki, *Spizowy bohater, a cokołu brak*, „Wiadomości Wrzesińskie” z 3 lipca 2015.

¹³ Księgi i akta hipoteczne, gruntowe i wieczyste Sądu we Wrześni dla obszaru dworskiego Podstolice, Archiwum Państwowe w Gnieźnie, zespół nr 277, sygn. 10675.

¹⁴ W księdze nie zapisano imion, a jedynie inicjały

¹⁵ R. Kincel, *Karkonoskie echa Powstania Listopadowego*, „Nowiny Jeleniogórskie. Magazyn ilustrowany ziemi jeleniogórskiej” 1970, nr 50 (653), s. 5.

¹⁶ T. Żychliński, *Kronika żałobna rodzin wielkopolskich od 1863–1876 r. z uwzględnieniem ważniejszych osobistości zmarłych w tym przeciągu czasu w innych dzielnicach Polski i na obczyźnie...*, Poznań 1877, s. 163.

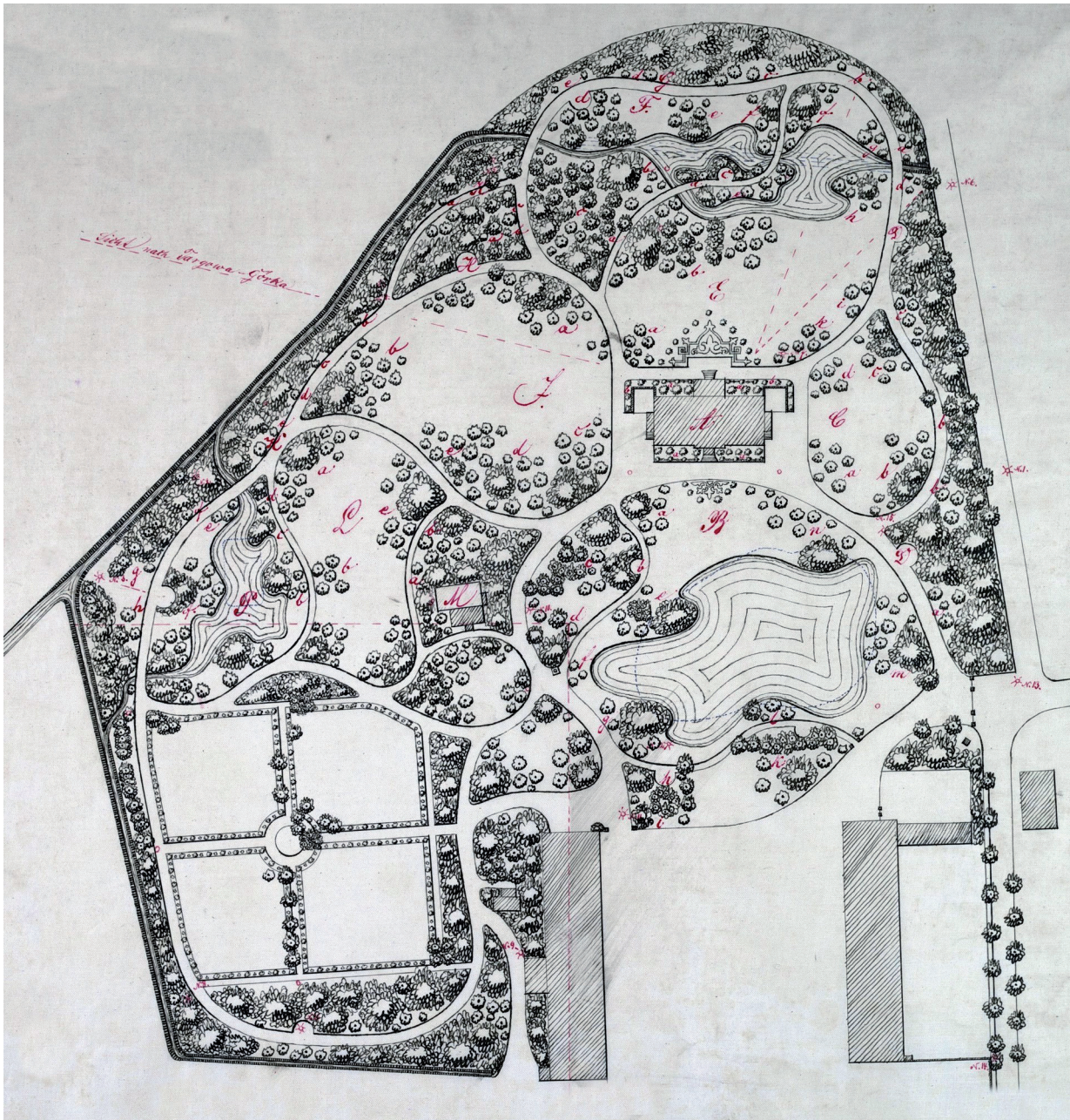
Ryc. 2. Plan zabudowań i parku w Podstolicach z marca 1880 roku. Projekty parków i ogrodów Johanna, Georgra i Ernsta Larassów w Bydgoszczy – spuścizna, Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, zespół 2256, sygn. 095

lic, Aleksandra Brudzewskiego, ze wspólnych walk o niepodległość.

Kierski zmarł w Poznaniu tknięty paralizem 24 lutego 1866 roku w wieku 62 lat, pozostawiając po sobie ośmioro dzieci, choć w większości już pełnoletnich. Przez kolejne trzy lata gospodarstwo prowadzi Stanisława Filomena, później zaś, 12 listopada 1869 roku, przejmuje je córka, Jadwiga Kierska. Nie na długo, gdyż już w 1870 roku ogłoszona zostaje tzw. sprzedaż konieczna, czyli przymusowa licytacja majątku na pokrycie długów zaciągniętych przez Kierskich. Księga gruntowa pęka w szwach od wpisów hipotecznych, z których wiele przypada na lata gospodarowania w majątku tej rodziny. Zapewne na poczet modernizacji dóbr oraz budowy nowego pałacu rodzina zaciągała długi, zarówno u prywatnych pożyczkodawców, jak

i w bankach komercyjnych. Wśród wierzycieli wymieniany jest nawet Bank Bniński, Chłapowski i Plater – Tellus, który zresztą upadnie niedługo potem, bo w 1873 roku, na długo stając się negatywną legendą polskiej bankowości akcyjnej¹⁷. Widocznie po śmierci Telesfora Kierskiego wdowa i córka nie są w stanie spłacać rat i wierzyciele występują do sądu, który zarządza sprzedaż majątku. Pogarszające się warunki ekonomiczne zbiegły się tu zapewne z postępującą germanizacją i państwo pruskie bez zwłoki wykorzystało sytuację, przejmując polski wcześniej majątek. Pamięć

¹⁷ Bank Bniński, Chłapowski i Plater – Tellus, Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Bank_Bniński,_Chłapowski_i_Plater_-_Tellus (dostęp: 29.04.2019).

Ryc. 3. Plan parku sporządzony przez pracownię Larassów w 1880 roku. Projekty parków i ogrodów Johanna, Georga i Ernsta Larassów w Bydgoszczy – spuścizna, Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, zespół 2256, sygn. 095

tajmy, że począwszy od 1871 roku zjednoczone już Cesarstwo Niemieckie z całą stanowczością przystąpiło do nasilonej polityki germanizacyjnej, rugowania polskiego języka ze szkół, walki z Kościołem katolickim oraz masowego wykupywania ziemi z rąk polskich.

Podstolice i Chwalczyce liczące w sumie 4530 mórg zostają sprzedane na aukcji 9 listopada 1871 roku za sumę ponad 190 tys. talarów¹⁸. Majątek nabywa przez pośrednika, pana Mehringa, cesarz niemiecki Wilhelm I, stając się w imieniu państwa

pruskiego właścicielem Podstolice, co odnotowano w księdze gruntowej już 14 listopada 1871 roku. Wkrótce majątek zyskuje nowych dzierżawców, a nazwa Podstolice zostaje zmieniona na niemieckie Tischdorf, co powoduje zresztą duże utrudnienia. Jeden z czytelników „Wielkopolanina” w 1890 roku tak narzeka na łamach gazety:

Posłałem paczkę pod adresem: „Pan Wiatrolik, zarządca dóbr w Żernikach pod Tyschdorf” i tę mi odesłano z poczty. W Inowrocławiu na poczcie powiedzieli, że taka poczta ani stacya się nie znajduje w całych Niemczech. A ja listy odbieram z poczty Tyschdorf (właściwie Podstolice). Uważam zatem,

¹⁸ „Dziennik Poznański” 1871, nr 260, s. 3.

Ryc. 4. Fasada dworu w Podstolicach z 1890 roku. Źródło: Dwór w Podstolicach, Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Dwór_w_Podstolicach (dostęp: 29.04.2019).

że pisarze nieznają dokładnie w Inowrocławiu stacji pocztowych, a z ich przyczyny dużo na tem utraciłem¹⁹.

Sprzedaż Podstolic stanowiła z pewnością dużą stratą dla narodu polskiego. Co ciekawe, rodzina Kierskich była – słusznie czy nie – pomawiana o umożliwienie sprzedaży Niemcom majątku rycerskiego w Podstolicach. Jak pisano jeszcze w 1903 roku, Nepomucen Kierski, syn Telesfora

z całą energią rozpoczął walkę z redaktorami gazet polskich, jakoby w obronie «honoru swego, rodziny i szczerych przyjaciół», w obronie honoru rzekomo niewinnie shańbionego mianem agenta komisji kolonizacyjnej. Świeżo miał p.Kierski dzięki energii swej aż (...) osiem terminów przed sędziami popularnymi przeciw redaktorom pism, które swego czasu opisywały jego stosunek do komisji kolonizacyjnej. (...) Nepomucen Kierski pochodzi z tej rodziny Kierskich, która (...) sprzedała piękną wieś Podstolice w powiecie średzkim, przechrzczoną na Tischdorf ówczesnemu królowi pruskiemu. Wieś ta dotychczas jest własnością pruskiej rodziny królewskiej²⁰.

Mając zabezpieczone prawa własności, majątek mógł liczyć pod nowym zarządem na zastrzyk kapitału i – co za tym idzie – dynamiczny rozwój. Przez kolejne 50 lat niemieccy dzierżawcy rozbudowywali majątek. Dochodzimy tutaj do kwestii dworu i założenia ogrodowego w Podstolicach. Jak podają nieliczne strony internetowe o historii dworu (z Wikipedią na czele), dwór powstał około 1890 roku i zbudowany został przez „właściciela

majątku Hedogrona Kierskiego”. Ekscentryczne imię uruchamia oczywiście naszą wyobraźnię i przed oczami ukazuje się nam korpulentny hrabia w drogim garniturze, z monoklem na oku, siedzący na solidnym drewnianym leżaku, który popalając cygaro, nadzoruje budowę swojego dworu i obserwuje uwijających się robotników budowlanych. Szkoda jednak, że wizja jest zupełnie nieprawdziwa. Przede wszystkim czas Kierskich w Podstolicach kończy się w 1871 roku, gdy majątek kupuje cesarz niemiecki, o czym już wiemy. Po drugie, ani samo imię Hedogron, ani też jego tajemniczy posiadacz nie występuje w żadnych materiałach źródłowych. Po trzecie, wiemy na pewno, że w tym czasie, to znaczy od roku 1880, a może i wcześniej, majątek dzierżawi Heinrich Naumann, który zamawia projekt ogrodu u światowej sławy architektów krajobrazu Johanna Larassa z Bydgoszczy i jego synów²¹. Naumann jest jeszcze wymieniany jako dzierżawca w 1913 roku²², więc wiadomo, że jego pobyt w Podstolicach nie jest tylko epizodyczny. Skąd zatem pojawia się tajemniczy hrabia?

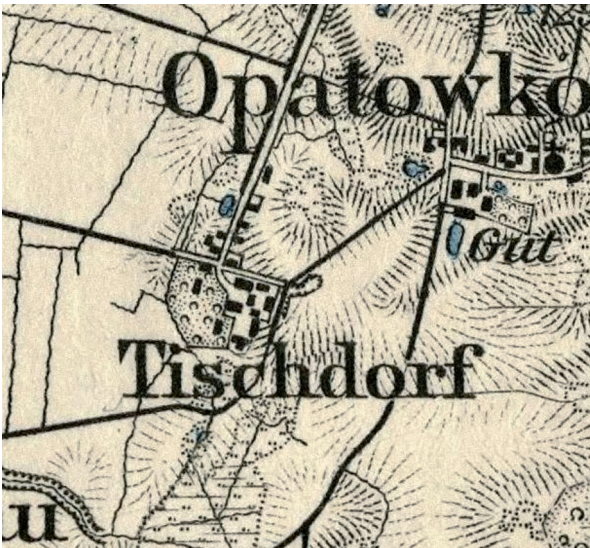
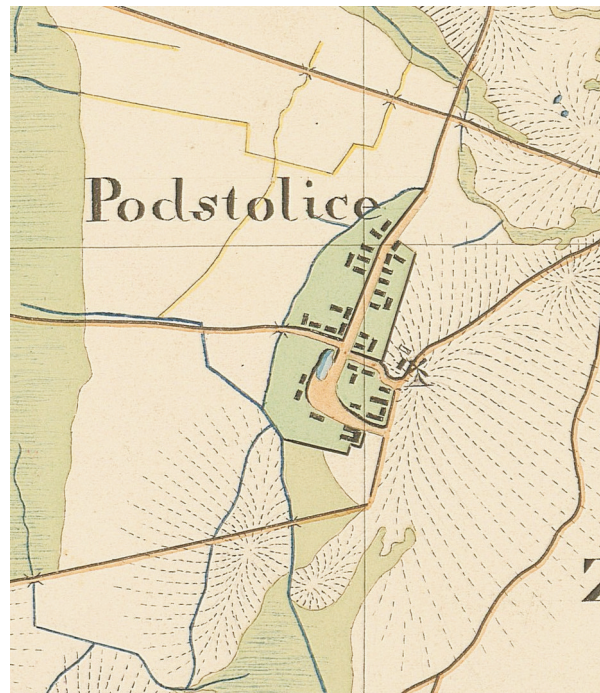
Rozwiązanie przynosi lektura ksiąg gruntowych, w których „Hedogron Kierski” przekształca się w „Hedvig von Kierski”, czyli Jadwigę Kierską. Przy odrobinie wyobraźni, a tej zmyślonemu hra-

¹⁹ „Wielkopolanin” 1890, nr 7, s. 1

²⁰ „Praca. Tygodnik Ilustrowany” 1903, nr 31, s. 6.

²¹ Projekt parku w Podstolicach pow. Środa należącego do H. Naumann, 1880, Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, zespół: Projekty parków i ogrodów Johanna, Georga i Ernsta Larassów w Bydgoszczy – spuścizna, sygn. 095, Johann Larass, Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Johann_Larass (dostęp: 29.04.2019).

²² E. Seyfert, H. Wagner, *Güter-Adressbuch für die Provinz Posen*, Lipsk 1913, s. 155.

Ryc. 5. Podstolice na mapach z (a) 1793 roku, z (b) 1830 roku oraz (c) 1893 roku. Źródło: (a) Karte von Südpreußen, David Gilly, Cron, Langner, 1793–1796, 1 : 50 000, Blatt 27, zbiory własne autorów, (b) Urmesstischblätter von Preußen, 1830, Blatt 2000, 1 : 25 000, zbiory własne autorów, (c) David Rumsey Historical Map Collection, Karte des Deutsches Reiches, arkusz 302. Wreschen, 1893, www.davidrumsey.com (dostęp: 29.04.2019)

biemu na pewno by nie brakowało, taka pomyłka była całkiem możliwa.

Prostując informacje internetowe, wydaje się, że dwór został zbudowany prawdopodobnie w latach 60. XIX wieku przez Kierskich. Nie wiadomo, czy ukończyli oni budowę. Być może budynek został dokończony przez nowych zarządców dopiero w połowie lub końcu lat 70. Na pewno stał już w marcu 1880 roku, gdyż został wtedy sporządzony przez projektantów plan istniejącego parku (ryc. 2). Na ilustracji 3 przedstawiono nowy projekt Larasów, jednak nie wiadomo, czy ostatecznie przebudowa doszła do skutku. Porównanie usytuowania ścieżek, kształtu stawu oraz innych detali na planach z 1880 r. oraz obecnych mapach satelitarnych i LIDAR sugeruje raczej, że koszty przebudowy

przerosły właścicieli i postanowiono zachować istniejący układ lub wprowadzić znacznie mniejsze zmiany. Co istotne, na planach widać kontur muranego, neoklasycystycznego dworu (ryc. 4), który po wybudowaniu miał 31,74 m długości i 16,35 m szerokości, wysokość części centralnej wynosiła 7,6 m, zaś skrzydeł 5,6 m²³.

Wcześniej istniał w tym samym miejscu zapewne inny drewniany dworek. Na mapach z końca XVIII wieku i pierwszej połowy XIX wieku

²³ Dzierżawa Dóbr Podstolice 1922–31, Archiwum Państwowe w Poznaniu (dalej APP), zespół: Urząd Wojewódzki w Poznaniu, sygn. 1812, <https://szukajwarchiwach.pl/53/296/0/5.5/1812> (dostęp: 29.04.2019).

trudno dopatrzeć się jakichś większych zabudowań dworskich. Zakładając, że istniały w miejscu, gdzie obecnie znajduje się pałac, były to budynki położone – patrząc na mapie – po lewej stronie od stawu. Staw widoczny na mapach istnieje do dziś i położony jest w przypałacowym parku. Na mapie z 1893 roku widać już inny układ budynków z nowym dworem (ryc. 5).

Wróćmy jednak do XX wieku. Po Naumannie, w styczniu 1914 roku, majątek wydzierżawia na 20 lat Rudolf Skrbensky, późniejszy dzierżawca Targowej Górki. Na mocy traktatu wersalskiego z 28 czerwca 1919 roku i późniejszej ustawy sejmowej z 14 lipca 1920 roku majątek wraz z przyległymi folwarkami w imieniu Skarbu Państwa Polskiego przejmuje jednak Urząd Osadniczy w Poznaniu. Poznański Urząd Wojewódzki w połowie 1921 roku eksmituje rodzinę Skrbenskich z majątku (mieszkał tam na stałe Gerhard, brat Rudolfa). Rudolf będzie się procesował ze Skarbem Państwa o odszkodowanie za pozostawiony inwentarz aż do połowy 1924 roku, kiedy to sąd apelacyjny oddał ostatecznie jego zażalenia. Tymczasem, po usunięciu Skrbenskich, w lipcu 1921 roku do Podstolic wprowadza się Franciszek Karłowicz²⁴. W momencie przejścia przez niego majątku wartość inwentarza żywego oszacowano na 5,7 mln marek polskich. Składa się na niego: 28 koni oraz 1 ogier rozplodowy i 6 źrebaków, 93 krowy, 46 cielaków, 3 byki i aż 642 owce. Ponadto zapisano, iż w majątku pracuje lokomobila. Franciszek Karłowicz przejmuje zatem dobrze prosperujące gospodar-

²⁴ Rewizje majątku państwowego Podstolice 1923–1924, APP, zespół Urząd Wojewódzki w Poznaniu, sygn. 1815, <https://szukajwarchiwach.pl/53/296/0/5.5/1815> (dostęp: 29.04.2019).

stwo, ale wprowadza również nowoczesne metody gospodarowania, sprowadza nowoczesne maszyny i udoskonala funkcjonowanie gorzelnii. Patentuje nawet specjalne urządzenie zabezpieczające przed kradzieżą spirytusu. Karłowicz przywiązuje wielką wagę do prawidłowego funkcjonowania gospodarstwa. Według relacji rodzinnych Franciszek nie waha się przerwać podróży do Paryża i powrócić ze Szwajcarii do Polski po otrzymaniu wiadomości o poważnych kłopotach w gospodarstwie. Właściciel Podstolic umiera w wieku 44 lat w roku 1934, a gospodarstwo aż do wojny prowadzi wdowa po nim, Zofia z Grabowskich. W 1939 roku planowana jest parcelacja gruntów, jednakże plany niweczy wojna. Po zajęciu Podstolic przez III Rzeszę na mocy decyzji władz okupacyjnych 18 maja 1942 roku jako właściciela majątku wpisano w księdze wieczystej ponownie państwo niemieckie. Przywrócona zostaje również nazwa Tischdorf. Po zakończeniu wojny, wpisem z 27 lutego 1947 roku, odtworzony zostaje stan prawny z 21 marca 1921 roku, jednakże zamiast w ręce prywatnych dzierżawców majątek przechodzi pod zarząd Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego. Obszar o powierzchni 1224 hektarów, wraz z dworem, przekazany zostaje w 1950 roku Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej w Podstolicach i taki stan utrzymuje się do lat 90. XX wieku, kiedy to zaniebdany dwór w 1992 roku kupuje rodzina Kareńskich, która dzięki wytrwałości i pracy doprowadza obiekt do dawnej świetności, a oprócz hotelu prowadzi w dworze działalność kulturalną.

To w dużej mierze dzięki nim, piękny dwór może cieszyć oczy gości odwiedzających Podstolice, zarówno tych korzystających z wygód hotelu, jak i szukających jedynie chwili wytchnienia w przylegającym do dworu parku.

